

Η σημασία του τήλε (tele) και των κοινωνικών ατόμων στο ψυχόδραμα

ΑΡΘΡΟ Ι

TORNA KALMAN

Το φαινόμενο αντίδρασης του τήλε

Πότε συνηθίζουμε να λέμε στο ψυχόδραμα, ότι «η ψυχή είναι το τήλε;» Το λέμε όταν κατά τη διάρκεια μιας ανταγωνιστικής επιλογής το άτομο που πήρε κάποιο ρόλο, έρχεται σε τέτοια κατάσταση στην οποία αρχίζουν να ενεργοποιούνται οι βαθιές εν δυνάμει σχέσεις του ρόλου, της ζωής. Είναι προφανές πως για την ομάδα και τον πρωταγωνιστή τούτο προσαρμόζεται δια μέσου συναισθηματικών αντιδράσεων (κλάμα, συγκίνηση κλπ) στις άλλες ομαδικές εμπειρίες, αποκαλύπτει «βαθιές» ψυχικές δομές, ή αντιμετωπίζει συμπεριφορές οι οποίες δεν έχουν εσωτερικευθεί σ' ένα γνωστικό επίπεδο, είναι όμως φυσικές ως συμπεριφορές της ομάδας.

Αν και το φαινόμενο του τήλε είναι διαρκώς παρόν μέσα στις συνεχείς δραματικές ομαδικές επιλογές, πρόσεξα πως υπάρχουν στιγμές που τόσο η ομάδα όσο και ο συντονιστής εμμένουν σε ομοφωνίες. Αυτές είναι οι στιγμές που το τήλε αποκτάει ένα βαθύτερο νόημα, ως μια απλή διαπροσωπική εκλογή, επιλογή ή αποδοχή.

Συνήθως δεν προσέχουμε πόσο σίγουρος αισθάνεται ο πρωταγωνιστής όταν επιλέγει, ούτε με ποια ακρίβεια μπορεί να κάνει τις επιλογές του προσώπου με το οποίο είναι σε μια ανταγωνιστική κατάσταση σε σχέση με την ομαδική και ατομική του εξέλιξη. Ο πρωταγωνιστής μπορεί ν' αποφασίζει ακόμα και όταν ελαχιστοποιούνται οι δυνατότητες επιλογών όταν δηλαδή η ομάδα αποτελείται από λίγα μέλη και πρέπει για παράδειγμα να επιλέξει ανάμεσα μόνο σε δύο άτομα. Την απορία αυτή την ονόμασα αντίδραση του τήλε.

Η απορία αυτή αποτελεί το ένα χαρακτηριστικό σημείο. Την αντίδραση αυτή παρουσιάζουν τόσο τα επιλεγόμενα στον ανταγωνιστικό ρόλο άτομα, όσο και τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας. Μια συχνή διατύπωση του φαινομένου αυτού στην περίπτωση ενός παιχνιδιού με πρωταγωνιστές, στην ομάδα συνηθίζεται να εκφράζεται ως ακολούθως: «θα μπορούσε να μιλήσει αφού γίνεται λόγος για τη ζωή του», «του φάνηκε τελείως πλήρης», «δύο ήταν οι πρωταγωνιστές στο παιχνίδι».

Οι απόψεις του Moreno για το τήλε

Αρχικά ο Moreno εισήγαγε την έννοια του τήλε ως έννοια της κοινωνιομετρικής του δουλειάς, την χρησιμοποίησαν αρχικά ως δομική έννοια για να ορίσουν τις διαπροσωπικές σχέσεις. Το τήλε σημαίνει εκείνη τη σχέση ανάμεσα σε δύο άτομα, η οποία την αυθόρμητα εμφανιζόμενη διπλής κατεύθυνσης συναισθηματική ανταλλαγή σε μια δεδομένη κατάσταση οργανώνει χωρίς μεταβιβάσεις σε κοινωνική διαδικασία (δράση) (ε). Τήλε προς μια κατεύθυνση δεν υφίσταται. Γι' αυτό και διαφέρει από την εμπάθεια, η οποία μπορεί να είναι και μιας κατεύθυνσης. Η αμοιβαιότητα η οποία είναι απαραίτητη στην κοινωνική δράση χαρακτηρίζει το τήλε. Σε μια σχέση κάθε τι της μιας πλευράς ανταποκρίνεται σε κάτι άλλο της άλλης πλευράς.

Είναι σημαντικό να κατανοήσουμε ως για τον Moreno το τήλε υποδηλώνει μια “αντικειμενική” κοινωνική διαδικασία, της οποίας η μεταβίβαση αποτελεί το παθολογικό, ενώ η ενσυναίσθηση αποτελεί το ψυχολογικό της μέρος. Έτσι ως έννοια έχει μια πρωτεύουσα, σημασία. Στις ομαδικές διαδικασίες το τήλε καθορίζει την διεπίδραση μεταξύ των μελών ενώ κατά τη διάρκεια των συμβάντων την ταξινόμηση της αμοιβαιότητας των επιλογών. Το τήλε ως δυνάμενη να μετρηθεί αντικειμενική διαδικασία, έχει ως αποτέλεσμα την ανάδυση δυναμικών και δυνάμενων να μετρηθούν κοινωνικών δομών.

Το τήλε του Moreno φαίνεται πως είναι και η βασική οργανωτική δύναμη της κοινωνίας, η οποία καθορίζει την εμφάνιση και δημιουργία του κοινωνικού ατόμου, ως την “μικρότερη” κοινωνική ενότητα. Αναλύοντας το τήλε με τη στενή έννοια διαπιστώνουμε ότι περιέχει τα μηνύματα με τα οποία οι άνθρωποι δημιουργούν σχέσεις από “απόσταση” και επικοινωνούν στέλνοντας απαντήσεις ως συναισθηματικές αντιδράσεις. (Η χρήση της έννοιας του τήλε στο ψυχόδραμα υποθέτουμε ότι κατάγεται από το αρχαίο ελληνικό δράμα).

Πως οδηγήθηκε ο Moreno στην επιλογή μιας τόσο ξεχωριστής λέξης; Ως απάντηση υποθέτουμε τη μη ύπαρξη ανάλογης έννοιας για την καταγραφή των διαπροσωπικών φαινομένων την περίοδο διαμόρφωσης του ψυχοδράματος. Όταν ο Moreno ήθελε να καταγράψει τις σχέσεις των ανθρώπων μεταξύ τους –το γεγονός που συνδέει τους ανθρώπους με τις ομάδες καθώς και τις καταστάσεις όπως απομόνωση, διασύνδεση, αντιστρεψιμότητα, επικοινωνία, και αμοιβαία εμπάθεια – δεν μπορούσε παρά μόνο αν δημιουργούσε ένα πιο ακριβή όρο. Το “τήλε” περιλαμβάνει το σύνολο αυτών των

αισθημάτων, τα οποία κάποιος μεταδίδει σε κάποιον άλλο. Συστυχώς αργότερα, ο Moreno διεύρυνε το περιεχόμενο του “τήλε” με διάφορες διαπροσωπικές σημασίες, πράγμα που είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργηθεί μεγαλύτερη σύγχυση και οι μαθητές του να μην μπορούν να συμφωνήσουν σ’ ένα ορισμό.

Κατά μία ερμηνεία της πραγματικότητας το περιεχόμενο της εμπάθειας που αναφέρεται στο τήλε, η αξιολόγηση, και τα συναισθήματα που προκαλούνται να γεννούν στο άτομο μια εικόνα του εαυτού του. Τούτο φυσικά μπορεί να σημαίνει χαρακτηριστικά έλξης και απώθησης. Το τήλε αποτελεί το βασικό παράγοντα της αντίληψης των άλλων. Έτσι λοιπόν αντίθετα με τη μεταβίβαση δεν πρέπει να εκλάβουμε το τήλε ως την επανάληψη του παρελθόντος, η οποία εκτοπίζει το παρόν, αλλά ως μια νέα απάντηση η οποία σχετίζεται με το εδώ και τώρα.

Η έννοια του τήλε του Moreno συνδέεται με το περιεχόμενο της υπαρξιστικής φιλοσοφίας της δεκαετίας του 20, κυρίως με το έργο του Martin Buber, ο οποίος διατύπωσε πως το εγώ μπορεί να αυτοκαθορισθεί μόνο σε σχέση με το Εσύ. Η σχέση Εγώ-Εσύ διαφέρει από εκείνη του Εγώ-Αυτός, η οποία εκλαμβάνει τον άλλο μάλλον ως αντικείμενο παρά ως υποκείμενο. Το φαινόμενο της μεταβίβασης εκλαμβάνει το νόημα του Άλλου ως αντικείμενο, ενώ το τήλε ως υποκείμενο.

Αρκετές έννοιες των διαπροσωπικών φαινομένων όπως εμπάθεια, σχέση, αμοιβαία αντιστρεψιμότητα, ομαδική συνοχή, διαπροσωπική ευαισθησία, προτίμηση, και επικοινωνία τις οποίες ο Moreno χρησιμοποίησε για να προσδιορίσει το τήλε, δεν σημαίνουν από μόνες τους το διαπροσωπικό φαινόμενο. Για παράδειγμα η εμπάθεια με την οποία συναισθανόμαστε τον εσωτερικό κόσμο του άλλου αποτελεί ένα φαινόμενο μιας κατεύθυνσης, ενώ το τήλε στις ψυχοδραματικές ομάδες είναι διπλής κατεύθυνσης.

Η σημασία του τήλε είναι σημαντική κυρίως στην τεχνική της ανταλλαγής των ρόλων, όπου η αμοιβαία εμπάθεια και εκτίμηση προσφέρουν μοναδικές δυνατότητες για αλλαγή.

Πολλοί αξιόλογοι ψυχοδραματιστές δεν αποκλείουν στον καθορισμό της αντίληψης του τήλε, λδίπλα στην εμπάθεια, την έννοια του φαινομένου της τηλεπάθειας ή κάποιου άλλου φαινομένου παρόμοιας λειτουργίας (1) Κάπως έτσι εκλαμβάνει το τήλε και τη Zerka Moreno). Εάν φυσικά προχωρήσουμε στην ετυμολογία της ελληνικής λέξης τηλεπάθεια, τήλε και πάθος τότε πλησιάζουμε πιο κοντά στην μορενική αντίληψη του τήλε.

Ο Moreno μελέτησε την έννοια του τήλε και από την αναπτυξιακή πλευρά με παρατηρήσεις που έκανε σε βρέφη στο νοσοκομείο Mitterdorf και κατέγραψε τρία στάδια ανάπτυξης του στην οργάνωση των ομάδων:

1. Το στάδιο της οργανικής απομόνωσης, όταν τα βρέφη χωρίς τήλε-σχέση, ζουν απομονωμένα μεταξύ τους (μέχρι 20 εβδομάδων).
2. Το στάδιο της οριζόντιας διαφοροποίησης, όταν τα βρέφη αρχίζουν ν' αντιδρούν μεμταξύ τους σχηματίζοντας αλυσιδωτές καταστάσεις που σχετίζονται με τη φυσική απόσταση. Μ' άλλα λόγια η προσέγγιση είναι ανάλογη της σωματικής απόστασης (μέχρι 29 εβδομάδες). Εδώ διαπιστώνουμε τήλε-σχέσεις σε αρχική μορφή.
3. Το στάδιο της κάθετης διαφοροποίησης. Είναι τότε που τα παιδιά αρχίζουν να περπατούν, παρατηρούμε διαφορές στη σωματική και ψυχική τους διάπλαση και η ψυχική επαφή δεν είναι ανάλογη της σωματικής απόστασης (από την 40 εβδομάδα). Οικοδομούνται πιο σταθερές σχέσεις, οι οποίες αγκαλιάζουν μεγαλύτερες αποστάσεις, και διαρκούν για περισσότερο χρόνο. Η διαμόρφωση αμοιβαίων σχέσεων σημαίνει ανώτερη λειτουργία του τήλε.

Σύμφωνα με τις απόψεις του Moreno η ικανότητα του τήλε υπάρχει από τη στιγμή της γέννησής μας, όπως και η ικανότητα του αυθορμητισμού την οποία το τήλε βοηθάει να την αναπτύξουμε προς μια κοινωνική κατεύθυνση και από μια άλλη πλευρά η ανάπτυξη της ικανότητας του τήλε μας βοηθάει σε μια κοινωνική κατάσταση να αντιδρούμε με πιο δημιουργικό τρόπο.

Η διαφορά μεταξύ τήλε και μεταβίβασης

Σύμφωνα με τις παρατηρήσεις του Moreno στην ψυχανάλυση η μεταβίβαση είναι η διαδικασία κατά την οποία το άτομο προβάλλει τις ασυνείδητες σκέψεις του στο πρόσωπο του θεραπευτή. Παράλληλα όμως στο άτομο αρχίζει να παίζεται και μια άλλη διαδικασία, η οποία αποτελεί μέρος αυτής της προβολής που σχετίζεται συναισθηματικά με τον θεραπευτή χωρίς όμως να επηρεάζεται από την αυθυποβολή. Δηλαδή το άτομο αξιολογεί με διαισθητικό τρόπο τη συμπεριφορά του άλλου και τα φυσικά, νοητικά συναισθήματα που του δημιουργούνται σημαίνουν την έννοια του τήλε ως σχέση. Για παράδειγμα εάν ο θεραπευτής είναι ευχάριστος και έξυπνος, αποφασιστικός με καλή επαγγελματική

κατάρτιση τότε οι αντιδράσεις προς αυτόν δεν αποτελούν μεταβίβαση αλλά μια μορφή κατανόησης η οποία μπορεί να θεωρηθεί αποτέλεσμα μιας άλλης διαδικασίας.

Τούτο για να διαφωτισθεί καλύτερα ας αναφέρουμε άλλο παράδειγμα. Εάν ένας γιατρός στην πρώτη συνάντηση με κάποιον ασθενή του διαισθάνεται την ανωτερότητά του και τη δυνατότητά του ν' ασκήσει επίδραση και εάν τούτο ο ασθενής το αντιλαμβάνεται από τον τρόπο ομιλίας και τις χειρονομίες του γιατρού, τότε η έλξη του ασθενή δεν αναφέρεται σε εσωτερικές του σκέψεις αλλά σε ψυχολογικές διεργασίες οι οποίες διαδραματίζονται στο γιατρό. Επομένως, αυτό το οποίο από μια πρώτη ματιά φαίνεται ως μεταβίβαση του ασθενή είναι κάτι άλλο. Εάν παρατηρήσουμε το άλλο μέλος της дуάδας, τότε η κατάσταση μοιάζει για παράδειγμα με την περίπτωση της εμφάνισης μιας όμορφης και γοητευτικής γυναίκας, την οποία ο γιατρός μπορεί να προσκαλούσε σε γεύμα εάν δεν βρίσκονταν σε επαγγελματική σχέση μαζί της. Όταν όμως κατά τη διάρκεια της θεραπείας γνωρίζει όλο και βαθύτερα τα προβλήματα και τη συναισθηματική αβεβαιότητα της ασθενούς τότε λέει μέσα του πως "ήταν τυχερός που δεν σύναψε μαζί της στενότερη σχέση". Μ' αλλά λόγια η διαδικασία που λειτούργησε από την αρχή παράλληλα με την αντιμεταβίβαση την προερχόμενη από την έλξη, τον οδήγησαν να δει την ασθενή όπως πραγματικά είναι. Αυτή η διαδικασία είναι το "τήλε". Αυτή είναι η διαφορά μεταξύ της αισθαντικότητας (Zweifuhlung) και της ενσυναίσθησης (Einfuhlung). Συχνά, πολλές από τις έντονες θεραπευτικές σχέσεις τελειώνουν γρήγορα εξ αιτίας συναισθηματικών αιτιών. Πίσω τους κρύβεται μια αμοιβαία απογοήτευση με καθώς χάνεται η μαγεία της μεταβίβασης και η δύναμη του τήλε, δεν είναι τέτοια ώστε να διατηρηθεί μια αποτελεσματική και σταθερή θεραπευτική σχέση. Εάν για παράδειγμα π.χ μετά από το αρχικό έντονο στάδιο μιας ερωτικής σχέσης, όταν για την κοπέλα ο άνδρας τον οποίο θεωρούσε ως ήρωα αποδεικνύεται φοβητσιάρης και αντίστροφα για τον άνδρα η κοπέλα του αποδεικνύεται όχι και τόσο αγνή, όπως αρχικά πίστευαν και παρόλα αυτά συνεχίζουν να είναι μαζί, παντρεύονται και δημιουργούν οικογένεια, τότε τούτο αποτελεί μια ένδειξη πως η δύναμη του τήλε είναι αρκετή και καθοριστική στη δημιουργία και διατήρηση της σταθερής σχέσης ανάμεσα στο ζευγάρι (2).

Το φαινόμενο της ψυχαναλυτικής μεταβίβασης

Στο ψυχαναλυτικό λεξικό (9) η μεταβίβαση αναφέρεται ως «η διαδικασία μέσω της οποία ενεργοποιούνται οι ασυνείδητες επιθυμίες προς τα αντικείμενα με τα οποία βρίσκονται σ'

ένα καθορισμένο πλαίσιο σχέσης. Γίνεται λόγος για την επανάληψη παιδικών εμπειριών, τις οποίες ο ασθενής αναβιώνει ως μια ιδιαίτερη δραστηριότητα.... Το πεδίο όπου διαδραματίζεται η θεραπεία που καθορίζει την μορφή της καθώς και τις ερμηνείες και τα συμπεράσματα που προέρχονται από αυτή».

Στις πρώτες δουλειές του Freud η μεταβίβαση εκλαμβάνεται «ως ανακαλούμενες εμπειρίες, ψυχικές δονήσεις, αντίγραφα ψυχικών φαντασιώσεων, τα οποία με την πρόοδο της ανάλυσης πρέπει να διεγείρουμε για να συνειδητοποιηθούν. Χαρακτηριστικό της είναι ότι αντικαθίσταται ένα πρόσωπο γνωστό από το παρελθόν με το πρόσωπο του θεραπευτή.» Έτσι για τον Freud η μεταβίβαση είναι μόνο η συναισθηματική αντικατάσταση ενός αντικειμένου μ' ένα άλλο αντικείμενο. Το πρόσωπο προς το οποίο γίνεται η μεταβίβαση αποκτά νόημα μόνο στη βάση της ποιότητας της σχέσης τους πράγμα που σημαίνει ότι η σχέση θεραπευτή-ασθενή, υπό μια έννοια, παρουσιάζεται ως ψευδής σχέση στην θεραπευτή-ασθενή υπό μια έννοια παρουσιάζεται ως ψευδής σχέση στη θεραπευτική διαδικασία. Αργότερα σταθμός στη διαμόρφωση της έννοιας της μεταβίβασης είναι η ανακάλυψη του Οιδιπόδειου συμπλέγματος οπότε και τη διατυπώνει ως ακολούθως: «η μεταβίβαση συνδέεται με αρχαϊκές μορφές και εικόνες (αρχικά με την εικόνα του πατέρα αλλά και της μητέρας, αδελφού κλπ.)... ο ασθενής προσαρμόζει τον θεραπευτή σε μια από αυτές τις ψυχικές «καταστάσεις», τις οποίες, μέχρι τώρα ήδη έχει διαμορφώσει. Από συναισθηματική σκοπιά υπάρχουν δύο ειδών μεταβιβάσεις, θετική και αρνητική. Ο Freud θεώρησε τη μεταβίβαση ως μια διαδικασία που θέτει εμπόδια στη θεραπεία, κυρίως καλείται να εμποδίσει την εμφάνιση σημαντικών εμπειριών που έχουν απωθηθεί. Την ίδια στιγμή, η μετάθεση που γίνεται στο πρόσωπο του θεραπευτή αποτελεί μια αντίσταση στην ερμηνευτική διατύπωση, ενώ συμβάλλει στη δυνατότητα προσέγγισης *in statu nascendi* των στοιχείων και της δομής των παιδικών συγκρούσεων.

Ο Freud εκλαμβάνει τη μεταβίβαση ως σκοπό μόνο όταν παίζει ρόλο παρεμπόδισης, επειδή, εξ αιτίας της παρεμπόδισης των αναμνήσεων, πολλές φορές στη θεραπεία οδηγεί μάλλον η επανάληψη της σύγκρουσης παρά η παρουσίαση των πραγματικών αναμνήσεων. Στο ψυχόδραμα ο πρωταγωνιστής μέσω των σχέσεων παρουσιάζει αρχικά την πρωτογενή συγκρουσιακή κατάσταση την οποία εκλαμβάνουμε ως επανάληψη, αλλά το σπουδαιότερο είναι ότι η ουσία της σύγκρουσης μπορεί να παρουσιασθεί με δραματικό τρόπο.

Η έννοια της μεταβίβασης στους ψυχοδραματιστές

Ο Moreno θεώρησε πως η μεταβίβαση και η αντιμεταβίβαση δεν αποτελούν τον κατάλληλο τρόπο για να καταγράψουμε τις διαπροσωπικές σχέσεις στην ομάδα. Ο Moreno πιστεύει πως το φαινόμενο της μεταβίβασης και της αντιμεταβίβασης δεν καταγράφει με αρκετά σύνθετο τρόπο το εδώ και τώρα της ψυχοδραματικής συνάντησης, υπερβάλλει με τον τονισμό των φαντασιακών και παραμορφωτικών στοιχείων, γι αυτό και προτείνει την έννοια του «τήλε».

Κατά τον Kellerman (1) τη διαφορά ανάμεσα στο τήλε και την μεταβίβαση θα μπορούσαμε να αναπαραστήσουμε με το παρακάτω σχήμα.

ΑΣΘΕΝΗΣ

ΘΕΡΑΠΕΥΤΗΣ

Σύμφωνα με την αντίληψη αυτή, τα πραγματικά πρόσωπα δεν παίρνουν μέρος στις μεταβιβαστικές σχέσεις, αλλά οι αρχαϊκές μορφές, οι οποίες προβάλλονται στα

πραγματικά πρόσωπα. Ενώ στην περίπτωση του τήλε εμφανίζονται στην πραγματικότητα του άλλου πράγμα που σημαίνει ότι και η σχέση είναι πραγματική.

Στο ψυχοδραματικό παιχνίδι το τήλε καθορίζει την εκλογή του ανταγωνιστικού προσώπου και συνεπώς υπάρχει αμοιβαία και προς τις δύο κατευθύνσεις στη σχέση των ατόμων που κατευθύνεται στην πραγματικότητα. Απόδειξη της κατευθυνόμενης τάσης στο πραγματικό πρόσωπο μπορεί για παράδειγμα να θεωρηθεί το φαινόμενο κατά το οποίο ένα μέλος της ομάδας αν και σε πολλά παιχνίδια του συναντάμε την ίδια φιγούρα (πατέρας, μητέρα), εντούτοις κάθε φορά δεν επιλέγει το ίδιο άτομο στο ρόλο του ανταγωνιστικού προσώπου. Η επιλογή εξαρτάται από τις επίκαιρες συγκρούσεις, από τα διάφορα συναισθήματα που δημιουργούνται στο εδώ και τώρα, από τη χρονική στιγμή που διαδραματίζεται το συμβάντα καθώς και από την πραγματική ηλικία των παρουσιαζομένων προσώπων.

Σύμφωνα με τον Kellerman (1) οι ψυχαναλυτές και οι ψυχοδραματιστές συμφωνούν ότι η μεταβίβαση δεν είναι επιθυμητή στις διαπροσωπικές σχέσεις, όμως στο χώρο της θεραπείας αποτελεί χρήσιμο θεραπευτικό εργαλείο ως ζωντανή μορφή παρουσίασης των διαπροσωπικών συγκρούσεων.

Σκοπός της διαπροσωπικής αποκάλυψης στο ψυχόδραμα είναι να βοηθήσει τα μέλη της ομάδας να διορθώσουν τις παραμορφώσεις της αντίληψής τους, να μεταβούν από τις σχέσεις τους τις γεμάτες με μεταβιβάσεις σ' ένα τέτοιο επίπεδο μείωσης της συναισθηματικής έντασής τους, στο οποίο θα μπορούν να δουν τις πραγματικές σχέσεις με τα πραγματικά πρόσωπα.

Οι κοινωνιομετρικές έρευνες στις ομάδες έδωσαν πολλά ακριβή στοιχεία για το φαινόμενο του τήλε και τη μεταβίβαση. Εάν δούμε το φαινόμενο από κοινωνιοδυναμική σκοπιά τότε θα πρέπει να διερωτηθούμε στα παρακάτω:

Εάν ένα άτομο Α θέλει για παρτενέρ σε μια κοινή δράση ένα άτομο Β, τότε τούτο αποτελεί το ένα σκέλος μιας αμφίδρομης σχέσης. Μπορεί όμως παρόμοια και το Β άτομο να επιθυμεί τη σχέση, μπορεί και όχι ή να είναι αδιάφορο προς το Α άτομο. Εάν τα άτομα Α, Β τούτο το επιθυμούν τότε η ισορροπία που υπάρχει μέσα τους μπορεί να θεωρηθεί σαν μια ψυχοδυναμική ολότητα. Δεν είναι όμως αρκετή σε μια κοινή δράση ή ύπαρξη αυτής της ισορροπίας μόνο εσωτερικά, αλλά και μεταξύ τους είναι αναγκαία για να αποτελούν μια κοινωνιοδυναμική ολότητα. Τα πραγματικά κοινωνιογράμματα στις ομάδες αποκλίνουν ουσιαστικά από το διαμορφωμένο σύμφωνα με τις δυνατότητες κοινωνιόγραμμα και τούτο

μπορεί να συμβεί μόνο εάν λειτουργεί ένας άλλος παράγοντας, υπεύθυνος για τη συνοχή της ομάδας.

Ο Allport (στο Moreno (2)) τονίζει ότι το τήλε είναι οργανωτικός παράγοντας όχι μόνος τις θεραπευτικές ομάδες αλλά και σε κάθε υγιή ανθρώπινη σχέση. Η “actual make up” έκφραση όμως προβλημάτισε τον Allport, κατά πόσο στην αντίληψη του τήλε του Moreno, μπορούν να νοηθούν οι κοινωνικοί ρόλοι. Αυτοί καθορίζονται από κοινωνικές επιδράσεις, σημαίνουν τα πλαίσια των τυπικών (formalis) σχέσεων, καθώς και την αναμενόμενη εν δυνάμει συμπεριφορά των αναγκαίων γι’ αυτά καθοριστικών ρόλων.

Ανατρέχοντας την βιβλιογραφία για το τήλε διαπιστώνει κανείς πως δεν είναι ξεκάθαρο αναφορικά πότε και πιο σύστημα γίνεται λόγος για το φαινόμενο αυτό. Και ο Moreno άλλοτε την εκλαμβάνει ως γενικό φαινόμενο, το οποίο είναι καθοριστικό στοιχείο της σχέσης δύο οποιονδήποτε ατόμων, και άλλοτε ως θεραπευτικό φαινόμενο, το οποίο είναι ο θεραπευτικός παράγοντας των ψυχοδραματικών ομάδων και πρωτίστως αναδύεται στη σχέση συντονιστή-μέλους. Εμφανίζεται όμως στο προσκήνιο κυρίως από τη σκοπιά του φαινομένου της μεταβίβασης, μολονότι μπορεί να εμφανισθεί και σε άλλες σχέσεις. Ο Zeintlinger κάνει γενικά μνεία γι’ αυτό, ως μια μη πραγματική γνωστική ή γνωστικού τύπου προσμονή του ατόμου σε σχέση με κάποιο πρόσωπο.

Ο Μυστικισμός του Τήλε

Παραπέρα σημαίνει πρόβλημα η προέλευση του μυστηριακού χαρακτήρα του τήλε και πως πολλά μυστήρια σχετίζονται μ’ αυτό; Η φύση της αντίδραση του τήλε που προαναφέρουμε μπορεί να μας το διαφωτίσει. Η ουσία της αντίδρασης των μελών μιας ομάδας είναι η αίσθησή τους, πως «συναντώντας» τους ανταγωνιστές, ο πρωταγωνιστής τους επιλέγει κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού για τέτοιους ρόλους ώστε ν’ ανταποκρίνονται ακριβώς στην εσωτερική ψυχική του πραγματικότητα. Η σχέση αυτή, υπό μια βαθύτερη έννοια, είναι χωρίς παραμορφώσεις και αποδίδει ακριβώς τις αντιδράσεις του ανταγωνιστή όπως τις υποκαθιστούν τα μηνύματα του πρωταγωνιστή, τα οποία είναι παρόντα, λειτουργούν στις σχέσεις και αποτελούν στο παιχνίδι το ουσιαστικό στοιχείο της πραγματικότητάς του. Για τους ανταγωνιστές η εσωτερική πραγματικότητα των ρόλων που αναλαμβάνονται σημαίνει την εξωτερική αντικειμενική αντικατόπτρισή τους δίνοντάς τους τη δυνατότητα να μπορέσουν να ξεκαθαρίσουν τις σχέσεις με την εσωτερική πραγματικότητα και να εκφραστούν. Συχνά η διαδικασία αυτή ανακατεύει σημαντικά

συναισθήματα και οδηγεί στην ενόραση τέτοιων ψυχικών πραγμάτων των οποίων την συνειδητοποίηση από παλαιά ακόμα επιδιώκουν οι ανταγωνιστές. Τους βοηθάει να κατανοήσουν τη λειτουργία και τον χαρακτήρα των ρόλων τους. Πραγματικά όπως λέει ο Moreno βλέπουν με τα μάτια του άλλου τους εαυτούς τους σαν να αναβιώνουν μια ανταλλαγή των ρόλων. Η απρόσμενη ενόραση και ανάδυση των πραγμάτων που επιθυμούν να αποκρύψουν από τους ίδιους τους εαυτούς τους, εύκολα μπορούν να προκαλέσουν – πρωτίστως στα άτομα που παρακολουθούν απ' έξω – συναισθήματα έκπληξης. Τη διαδικασία συνοδεύει πάντα μια μορφή κάθαρσης και αλλάζει ουσιαστικά η αντίληψη του ατόμου στα μάτια των ακροατών. Δίνει την εντύπωση μιας μυστηριακής μαγείας καθώς παίζονται γρήγορα διάφορα βαθύτερα γεγονότα. Την επίδραση αυτή αξίζει κάθε ψυχοδραματιστής να λάβει υπόψη και να την χειρισθεί ανάλογα γιατί υπάρχει ο κίνδυνος να ενεργοποιηθούν ανεξέλεγκτες φαντασιώσεις τόσο στην ομάδα όσο και στον συντονιστή.

Τα Στοιχεία Επίδρασης της Ψυχοδραματικής Θεραπείας

Ο Blatner (1) δίνει τον παρακάτω ορισμό στην ψυχολογική διατύπωση του ψυχοδράματος.

Η εσωτερική υποκίνηση του παιχνιδιού μπορεί να εφαρμοσθεί εκτός από τη θεραπεία στα παιδιά και στη θεραπεία των εφήβων και ενηλίκων. Η ενεργοποίηση αυτή και η εφαρμογή διάφορων τεχνικών αυξάνει τις δυνατότητες των ασθενών στην ενίσχυσή τους και την ανάπτυξή τους. Σημαίνουν δημιουργικό δυναμικό, η διατήρηση αυτού του προσανατολισμού στη βαθύτερη αλλαγή στάσεων και των γνωστικών στοιχείων της θεραπείας. Το άλλο σπουδαίο χαρακτηριστικό της θεραπείας είναι ότι τονίζει τη σημασία του μέλλοντος και αναπτύσσει τη δυνατότητα, η οποία συμβάλλει στην διαμόρφωση ενός πιο κατάλληλου για τη ζωή ιδανικού-εγώ. Οι δίοδοι αυτοέκφρασης δημιουργούν πιο υγιή υποκατάστατα σε σχέση με τις προηγούμενες μη αποδεκτές συναισθηματικές ανάγκες. Όλα αυτά έχουν ως αποτέλεσμα να οικοδομεί ο ασθενής πιο λειτουργικές σχέσεις ανάμεσα στις υποκειμενικές εμεπιρίες του και την αντικειμενική εκτίμηση της πραγματικότητας. Ο Kellerman (1) διακρίνει επτά θεραπευτικούς παράγοντες:

1. Οι ικανότητες του θεραπευτή (προσωπικότητα, καταλληλότητα)
2. Συναισθηματική αποφόρτιση (κάθαρση, διοχέτευση απωθημένων συναισθημάτων)

3. Γνωστική ενόραση (αυτογνωσία, συνειδητότητα, ολοκλήρωση, αντιληπτική αναδόμηση)
4. Διαπροσωπικές σχέσεις (μάθηση από τη συνάντηση, τήλε, ύπαρξη μεταβίβασης και αντιμεταβίβασης)
5. Συμπεριφορά/μάθηση μέσω δράσης (εκμάθηση νέων συμπεριφορών μέσω ανταμοιβής και τιμωρίας, acting out)
6. Φαντασιακό υποκατάστασο (“ως εάν” συμπεριφορά, παιχνίδι, συμβολική παρουσίαση)
7. Μη ειδικά στοιχεία.

Στο μοντέλο συμπεριλαμβάνουμε τους θεραπευτικούς παράγοντες του ψυχοδράματος, οι οποίοι υποβοηθούν τη θεραπευτική ανάπτυξη, καθώς και την αντίσταση η οποία εναντιώνεται στη θεραπευτική πρόοδο.

ΙΚΑΝΟΤΗΤΕΣ ΘΕΡΑΠΕΥΤΗ	ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΕΣ	Κάθαρση	ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ Απομόνωση
	ΓΝΩΣΤΙΚΕΣ	Ενοραματική δράση	
	ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ	Τήλε	
	ΦΑΝΤΑΣΙΑΚΕΣ	Ως εάν	
	ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΙΣΤΙΚΕΣ	Acting out	
	ΜΗ ΕΙΔΙΚΕΣ	Μαγικές	

Ο ρόλος του τήλε στα πλαίσια των θεραπευτικών παραγόντων επίδρασης

Ο Moreno εκλαμβάνει τις τήλε-σχέσεις ως βασικό στοιχείο των υγιών διαπροσωπικών σχέσεων και της αποτελεσματικότητας των ψυχοθεραπευτικών μεθόδων. Θεωρούμε, στα πλαίσια της θεωρίας του, πως η προσωπικότητα ή με τη λέξη που ο ίδιος χρησιμοποιεί, η Selbst-αποτέλεσμα του σώματος, της ψυχής και της κοινωνικότητας – δημιουργείται από τη δραστηριοποίηση των ρόλων και δεν είναι οι ρόλοι που δημιουργούνται από την Selbst. Παραπλήσια και ο Hidaw (8) ορίζει την προσωπικότητα ως τέτοια ψυχική δομή όπου τα όρια των στοιχείων της δημιουργούνται από την καθίζηση των διαπροσωπικών σχέσεων ψυχικών ασθενειών συναντούμε πάντα τις διαπροσωπικές συγκρούσεις. Αυτός ακριβώς είναι ο σκοπός της ψυχοθεραπείας, να αναβιωθούν έντονα και να διορθωθούν, στο πεδίο της ομάδας, τα στοιχεία των βασικών σχέσεων.

Τα ήπια αλλά και τα βαρύτερα ψυχικά προβλήματα προκαλούν συνήθως τα προβλήματα των σχέσεων. Γι αυτό στη θεραπευτική αντίληψη του Moreno παίζει σημαντικό ρόλο η κοινωνιομετρική σκοπιά (θεώρηση), δηλαδή οι δομές των σχέσεων μεταξύ των ατόμων, η διατήρηση και ανάλυση των τήλε-δομών, που επιδρούν τόσο στο άτομο όσο και στην ομάδα.

Το κοινωνικό Άτομο

Το κοινωνικό άτομο είναι βασικό στοιχείο της moreνικής κοινωνιομετρικής θεωρίας. Συνδέεται στενά με τη θεωρία των ρόλων, στην οποία όμως προς το παρόν δεν επιστρέφω. Σύμφωνα με τον ορισμό «το κοινωνικό άτομο είναι ο μικρότερος πυρήνας των ατόμων του κοινωνικού συνόλου που συνδέονται με συναισθηματικές σχέσεις» (5). Κριτήριο της συναισθηματικής συναλλαγής είναι η τήλε-σχέση. Το κοινωνικό άτομο μπορεί να διατυπωθεί ως κοινωνιοσυναισθηματικό σύστημα μεταξύ των ατόμων τα οποία είναι συνδεδεμένα μεταξύ τους όπου και αναπτύσσεται η προσωπικότητά μας. Ανεξάρτητα όμως από την επίτευξη σχέσης, ο Moreno διακρίνει δύο κύκλους στο σχεσιακό σύστημα του κοινωνικού ατόμου (6):

Εξωτερικός πυρήνας

Σχέσεις που επιθυμ

Στην αντίληψη του Moreno το κοινωνικό άτομο μπορεί να είναι ιδιαίτερα διαδεδομένο, μπορεί να συμπεριλαμβάνει διάφορα υποστοιχεία του εργασιακού, σεξουαλικού, η πολιτιστικού ατόμου που εμπεριέχονται σε κάθε αισθητική ή θρησκευτική σχέση. Το μοναδικό κριτήριο αυτής της ένταξης είναι να είναι σημαντική η συναισθηματική σχέση του ατόμου. Τα υπόλοιπα είναι απλά γνώση, εν δυνάμει δυνατότητα, δεν είναι όμως επιθυμία, ούτε κάτι που έχει πραγματοποιηθεί.

Η εξάπλωση του κοινωνικού ατόμου εξαρτάται από τον βαθμό της συναισθηματικής ικανότητας του ατόμου για σχέση, μ' αλλά λόγια έως το σημείο εξάπλωσης του τήλε του ατόμου. Η εξάπλωση του κοινωνικού ατόμου κατά τη διάρκεια της ζωής μεταβάλλεται συνεχώς. Αρχικά σημαίνει μόνο τη σχέση μητέρα-παιδί, και αργότερα διευρύνεται με την είσοδο νέων ατόμων. Η διεύρυνση και η κοινωνιο-συναισθηματική ανάπτυξη του ατόμου βρίσκονται σε μια σχέση αλληλεπίδρασης. Για τον Moreno η διεύρυνση αυτή έχει ένα ιδανικό μέτρο κατά το οποίο τα όρια του κύκλου γνωριμίας και το κοινωνικό άτομο συμπίπτουν.

Το υπερβολικά περιορισμένο κοινωνικό άτομο σημαίνει αδυναμία για την δημιουργία σχέσεων, ενώ το υπερβολικά διευρυμένο μια επιβάρυνση. Η μείωση της εξάπλωσης του κοινωνικού ατόμου μπορεί να επέλθει εξ αιτίας της απώλειας της σχέσης, του θανάτου και να επέλθει εξ αιτίας της απώλειας της σχέσης, του θανάτου και σε νεώτερη ηλικία μπορεί ν' αντικατασταθεί και να αναγεννηθεί ευκολότερα. Την γεροντική μείωση ο Moreno ονομάζει κοινωνικό θάνατο. Στα πλαίσια του καθορισμού της Selbst, ή μείωση αυτή μπορεί να ερμηνευθεί ως περιορισμός του εγώ.

Η δομή του κοινωνικού ατόμου σημαίνει την ποιότητα των σχέσεων. Η αναλογία της έλξης, απόρριψης, αδιαφορίας, η δύναμή τους και η θέση χαρακτηρίζουν αυτήν την ποιότητα. Η συμπάθεια και αντιπάθεια που αναπτύσσεται στις έλξεις και τις μη

προτιμήσεις (απωθήσεις) προκαλούσε πάντα συζητήσεις στην ψυχοδραματική βιβλιογραφία. Για τον, Moreno πίσω από αυτά τα παράγωγα εμφανίζονται τα συναισθήματα, ενώ για άλλους είναι και αυτά συναισθήματα.

Από τις προσωπικές μου παρατηρήσεις στο ερώτημα αυτό δικαιώνω τον Moreno, επειδή η έλξη ή η απώθηση έχει άλλη συγκεκριμένη σε κάθε άτομο σημασία, δοσμένη συναισθηματική σύνθεση αρχικά αποδίδει τον χαρακτήρα της σχέσης και ακόμα είναι αλήθεια ότι ανήκουν σ' αυτή διάφορες συναισθηματικές καταστάσεις οι οποίες συμπεριλαμβάνουν τα εσωτερικά συναισθήματα και την προέλευσή τους. Διαφωτίζει ιδιαίτερα την προέλευση αυτής της αμφιθυμικής σχέσης, όταν κάποιο άτομο βιώνει ταυτόχρονα έλξη και απώθηση προς κάποιο άλλο άτομο καθώς και, όταν η στάση κάποιου ατόμου προς κάποιο άλλο μεταβάλλεται από έλξη σε απώθηση και αντίστροφη.

Την κοινωνιομετρική θεώρηση στο ψυχόγραμμα μπορούμε να την χειρισθούμε από δύο πλευρές. Στη περίπτωση αυτή από μια άποψη έχει διαγνωστική σημασία, ο συντονιστής της ομάδας γνωρίζει τη θέση των μελών με την αποκάλυψη του κοινωνικού ατόμου καθώς και άλλα χαρακτηριστικά των κοινωνικών τους ατόμων. Από μια άλλη άποψη με την ανάλυση και εμφάνιση του κοινωνικού ατόμου μπορεί να ξεκινήσει η διόρθωση των σχεσιακών δομών στο αντανεκλαστικό πεδίο της ομάδας.

- 1) Ποιο στρώμα του κοινωνικού ατόμου αναπτύσσεται εντονότερα;
- 2) Πως ισορροπεί το κοινωνικό άτομο σύμφωνα με κάποια κοινωνιομετρικά κριτήρια;
- 3) Πως εμποδίζουν ή υποβοηθούν τη δημιουργία θετικών σχέσεων με άλλα άτομα οι εμφανιζόμενες θετικές ή αρνητικές ανθρώπινες σχέσεις στο κοινωνικό άτομο του ατόμου;
- 4) Τα αναφορικά πρόσωπα βρίσκονται σε σχέση μεταξύ τους ή είναι απομονωμένα;
- 5) Είναι αναγκαία η αναγέννηση του κοινωνικού ατόμου του ασθενή ή όχι;
- 6) Είναι μη αναπτύξιμο το κοινωνικό άτομο, και πως απειλεί ο κοινωνικός θάνατος;

Μπορούμε να εμφανίσουμε το κοινωνικό άτομο στο πεδίο ή να το ετοιμάσουμε σε σχέδιο, ενδεχομένως να το παραστήσουμε με τη βοήθεια αντικειμένων ή κερμάτων.

Η παραπέρα εφαρμογή της κοινωνιομετρικής τεχνικής είναι η προετοιμασία του κοινωνιομετρικού τεστ όλης της ομάδας. Τούτο μπορούμε να μπορούμε επίσης να το αποτυπώσουμε σε σχέδιο με σημειώματα επιλογής. Ακόμα μπορούμε με τη μορφή ατομικογνώμματος να αποκαλύψουμε τη δομή της ομάδας. Στην περίπτωση αυτή πρέπει να προσέξουμε το δράσεων σε κάποια ομαδικά παιχνίδια: Σε ποιο μέλος στρέφει την προσοχή του καθένας, πόσο χρόνο παίρνει από την ομάδα, ποια θέση κατέχει στο φυσικό χώρο της ομάδας. Τούτο φυσικά δίνει λιγότερο ακριβή αποτελέσματα σε σχέση με άλλες μεθόδους μπορούμε όμως με την πάροδο του χρόνου να δούμε ακριβέστερα τις επερχόμενες αλλαγές στην ομαδική δομή.

Στη συνέχεια θα αναλύσουμε τη σημασία του φαινομένου του τήλε και των κοινωνικών ατόμων μέσα από συγκεκριμένα ομαδικά συμβάντα. Την ομάδα συντόνιζα με την ψυχοθεραπεύτρια-ψυχοδραματίστρια Dr. Hardy Julia.

Τα κοινωνικά άτομα και η εμφάνισή τους στα παιχνίδια του πρωταγωνιστή

Σε σχέση με το θέμα, δεν καταγράφω τόσο τις ατομικές διαδικασίες, ούτε αναλύω τελείως τις ομαδικές διαδικασίες, αλλά επικεντρώνομαι αρχικά σε τέτοια περιεχόμενα, γεγονότα, παιχνίδια, κατά τα οποία έρχεται στο προσκήνιο η σημασία της επιλογής και μπορεί να διαφωτιστεί η σχέση μεταξύ των τήλε-σχέσεων και της ατομικής προβληματικής.

Τεχνικά για την ετοιμασία των κοινωνικών ατόμων επιλέξαμε να ζητήσουμε από όλους ένα σχέδιο. Ο καθένας έπρεπε γύρω από την κεντρική θέση του εαυτού του να σημειώσει στο σχέδιο τις συναισθηματικά σημαντικές σχέσεις του. Μπορούσαν εξίσου να επιλέξουν άτομα, αντικείμενα ή άλλα πολιτιστικά συμβάντα. Έτσι ελπίζαμε να διεισδύσουμε σ' ένα μέρος των κοινωνικών ατόμων. Δεν τους δεσμεύσαμε αυστηρά να αναπαραστήσουν τα αντικείμενα μόνο με τρίγωνο, μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν κύκλο για τη διάκριση των φύλλων. Επιτρέψαμε τη χρήση συμβόλων ζωγραφικής επειδή ο σκοπός μας ήταν θεραπευτικός και όχι η έρευνα. Ελπίζαμε, ότι θα χάσουμε από την αυστηρή συμβολική επεξεργασία θα το κερδίσουμε δια μέσου του δημιουργικού συμβολισμού.

Ζητήσαμε από τα μέλη της ομάδας να εκφράσουν τοποθετώντας ανάλογα με τη συναισθηματική τους ένταση τα αντικείμενα σε σχέση με τον εαυτό τους (όσο πιο κοντά τόσο πιο έντονη), με ευθεία γραμμή να σημειώσουν τη θετική επιλογή, με διακεκομμένη γραμμή την αρνητική επιλογή, ενώ παραβλέψαμε να σημειώσουν με ξεχωριστά νούμερα την ένταση. Εάν η σχέση ήταν αμοιβαία έπρεπε να το σημειώσουν και προς τις δύο κατευθύνσεις. Στο σχεδιασμό χρησιμοποίησαν τα χρώματα της αρεσκείας τους. Τους ζητήσαμε ακόμα, μετά την ετοιμασία του σχεδίου να τοποθετήσουν τα αντικείμενα σύμφωνα με την αξία που έχουν για τους ίδιους. Δεν ζητήσαμε να σημειώσουν τις σχέσεις ανάμεσα στα άτομα.

Θα παρουσιάσω στη συνέχεια την ανάλυση μερικών κοινωνικών ατόμων με τα παιχνίδια τους, για να μπορέσει ο αναγνώστης να δει τον τρόπο με τον οποίο οι διάφορες ατομικές προβληματικές αντικατοπτρίζονται στα σχέδια, καθώς επίσης και τις δομές των σχέσεων δια μέσου των οποίων εμφανίζονται νευρωτικά χαρακτηριστικά, ψυχοσωματικά συμπτώματα, προβλήματα επιλογής συντρόφου ή ψυχοπαθολογικές ασθένειες.

Το Κοινωνικό Άτομο της Agnes

Η Agnes είναι 54 ετών πρόωρα συνταξιούχος επειδή καταργήθηκε ο χώρος της δουλειάς της. Συντηρεί τον εαυτό της διδάσκοντας ξένες γλώσσες σε παιδιά. Είναι διαζευγμένη εδώ και 13 χρόνια διατηρώντας όμως μια σταθερή σχέση με τον πρώην σύζυγό της. Έχει ένα γιό και μια κόρη 26 και 24 χρόνων αντίστοιχα. Ζει μαζί τους και με τη σύζυγο του γιού της, ενώ ο σύζυγος ζει σε άλλο σπίτι. Παραπονιέται για το άγχος της και φοβάται τα γηρατειά και τη μοναξιά. Στο παρελθόν είχε κρίσεις άσθματος, υποβλήθηκε σε θεραπεία για αλλεργία που όμως όλα τα ξεπέρασε όταν η σταθερή σχέση του γιού της κατέληξε σε γάμο. Κατά διαστήματα είχε εξάρτηση από το ποτό κυρίως την περίοδο μετά τον χωρισμό της. Ήθελε να κάνει αυτογνωσιακή δουλειά, να συμβιβασθεί με τον εαυτό της και να προετοιμασθεί για τα γηρατειά. Πιστεύει στον θεό και ήθελε να βοηθήσει δια μέσου των εκκλησιαστικών σχέσεων. Διακρίνεται από μια οξυδέρκεια, είναι χαρούμενη, αρκετά ασταθής και δύσκολα αποδέχεται τη ματαιοδοξία της και την κυριαρχικότητά της.

Το σχέδιο της (1^η εικόνα) είναι το πλουσιότερο από όλα, παρόλα που σ' αυτό δεν παρουσιάζει σε σχέση με τα άλλα περισσότερα συγκεκριμένα άτομα, παρουσιάζει όμως

τις πιο πολλές σχέσεις. Το σχέδιό της είναι ξεκάθαρα αποτυπωμένο χωρίς όμως να διευκρινίζει τη σημασία κάποιων σχέσεων. Ήταν πιο σημαντικό για την ίδια η αποτύπωση και παρουσίαση του κοινωνικού της ατόμου από τη βαθύτερη ανάλυσή του. Προσπάθησε ν' ανταποκριθεί σ' ορισμένες πολιτιστικές προσδοκίες, αποτυπώνοντας στο τέλος το θεό, τοποθετώντας τον όμως στην πρώτη θέση. Τον εαυτό της τον συμβόλισε μ' ένα φύλλο βελανιδιάς, που σημαίνει για την ίδια την φύση, τη ζωή και έχει ακόμα μια παραπέρα σημασία όταν ξεραίνεται και πέφτει.

Με βάση τη σειρά αξιολόγησης μπορούμε να διακρίνουμε στο σχέδιό της μια συνέχεια, στην οποία αρχικά παρουσιάζονται τα σημαντικότερα πρόσωπα, και στη συνέχεια οι σημαντικότερες σχέσεις του πολιτιστικού ατόμου. Στο κοινωνικό της άτομο ήδη ξεκίνησε με το θάνατο των γονέων της μια διαδικασία μαρasmus, ενώ δεν παρουσίασε καθόλου τον κύκλο των φιλικών της σχέσεων. Η έκτη επιλογή παραπέμπει στη γενεαλογική ικανότητα κάτω από την οποία εμφανίζεται νέα σχέση που μέσω θρησκευτικών διακλαδώσεων εισάγεται ως εξιδανικευμένη εικόνα. Τη σταθερή προφύλαξη της γενεαλογικής ικανότητας εξυπηρετεί και η διδασκαλία των παιδιών.

Στο κοινωνικό της άτομο συναντάμε δύο αμφιθυμικές σχέσεις με τον πρώην σύζυγό της, πλάϊ στη θετική αμοιβαία μεταξύ τους και την αρνητική, και με το γιο της πλάϊ στη θετική βιώνει και μια αρνητική κατευθυνόμενη στην ίδια.

Στην ομάδα η Agnes βρίσκεται σε επίκεντρο θέση και στα παιχνίδια παρουσιάζει μεγάλο αυθορμητισμό και δημιουργικότητα. Όταν η ομάδα δυσκολεύεται στο παιχνίδι η Agnes δείχνει ενδιαφέρον και εισάγοντας ένταση ενεργοποιεί και τους άλλους. Τα περισσότερα μέλη τη ομάδας συνήθως στρέφονται και αντιδρούν προς την Agnes.

Παίζει εξαιρετικά και με φαντασία τους διάφορους ρόλους και συνήθως την επιλέγουν για μητέρα, φίλο, ασθενή κλπ.

Στο πρώτο παιχνίδι γνωριμίας της ομάδας η Agnes ανέφερε πως οι γονείς της όταν γεννήθηκε περίμεναν να γεννηθεί αγόρι. Στη συζυγική της ζωή υπέφερε από τη ζήλια του συζύγου της, ποτέ της όμως δεν βοηθήθηκε από τους γονείς της. Αισθάνεται μέχρι σήμερα ιδιαίτερα το προστατευτικό βλέμμα του πατέρα της.

Για πολύ ώρα πρέπει κανείς να περιμένει την Agnes στο παιχνίδι, οπότε κάποια στιγμή αναδύεται η οικογενειακή της κατάσταση. Η ίδια ως μητέρα φροντίζει όλους, ταΐζει τα ενήλικα παιδιά της, μπορεί κανείς να δει πως επίκεντρό της είναι η κοινωνική ζωή αλλά

στην πραγματικότητα αισθάνεται μοναξιά. Εισάγει και βοηθάει συστηματικά τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας στο παιχνίδι και τη συζήτηση, εμπλουτίζει με τις παρεμβάσεις το παιχνίδι αλλά η ίδια δεν παίζει. Δεν τολμά ν' αντικρίσει το πραγματικό της πρόβλημα με τον σύζυγό της, το οποίο και καλύπτει με την ενεργό παρουσία της και τη βοήθεια προς την ομάδα.

Τη δέκατη τέταρτη συνάντηση της ομάδας αρχίζει σε μια ευαίσθητη ατμόσφαιρα. Πριν από τη συνάντηση αυτή δεν συμμετείχε στην ομάδα, εξ αιτίας της υψηλής πίεσεως της έμενε σπίτι της λυπημένη και στεναχωρημένη. Σκέφτεται συνεχώς τον σύζυγό της, με τον οποίο ακόμα δεν έχει τακτοποιήσει τη σχέση της αν και πέρασαν 13 χρόνια από τότε που χώρισαν συστηματικά συναντιόνται. «Τι καλά που θα ήταν να άλλαζε θέση με την κόρη μου» (δηλ. να μετακόμιζε πίσω ξανά ενώ η κόρη θα μπορούσε να πάει σπίτι του και να ζει ανεξάρτητα).

Με βάση την ανάλυση του ημερολογίου το ζέσταμα (Warming up) της Agnes παίρνει κάμποσο χρόνο. Πριν δύο συναντήσεις όταν ξεκινήσαμε με διάφορα θέματα καθώς κοιτάζαμε φωτογραφίες η Agnes επέλεξε την μοναχική κιτρέα του Csoutrary. "...Χώρισα και εγώ είμαι μοναχική, παρόλο που με περιβάλλουν άνθρωποι είμαι χωρίς σύντροφο. Το σημαντικότερο είναι η ομορφιά". (βλ. Στο κοινωνικό άτομο την πίστη δίνει βοήθεια στην εξιδανίκευση). Άλλο σπουδαίο συμβάν στην ομάδα αυτή ήταν όταν στην παρουσίαση διάφορων επί μέρους εγώ πήρε το ρόλο της μάσκας που δείχνει καλή διάθεση. Η επιλογή του ρόλου αυτού από τη μεριά του Gyuri ήταν η τελική επιλογή επειδή παρέπεμπε στην τακτική της Agnes να χρησιμοποιεί την κοινωνική της δραστηριότητα για να καλύπτει τον εαυτό της.

Το Παιχνίδι της Agnes:

1. Σκηνή

Ήταν μια συνηθισμένη συνάντηση φίλων, όπου παρών ήταν και ο σύζυγος της Agnes. Κατά την παρουσίαση του συζύγου αναφέρει πως η μεταξύ τους διαφορά ηλικίας είναι 7 χρόνια, ότι διαμένει σε ξεχωριστή κατοικία αλλά συναντιόνται εβδομαδιαίως πολύ συχνά και την τελευταία φορά στην επέτειο του γάμου τους, την έφερε ως δώρο μια σκαλισμένη ξύλινη καρδιά. Στην ομάδα υπάρχουν λανθάνουσες υπερεντάσεις. Ο σύζυγος μιας φίλης

αργεί να έλθει, πράγμα που της δίνει την αφορμή να μιλήσει για τον τυπικό τους καυγά ο οποίος γίνεται επειδή της αρέσει να κόβει τα λαχανικά στα πλακάκια και όχι στο ξύλο της κουζίνας (61 σελ.)όπως εκείνος. Ο σύζυγος της Agnes τη επιτίθεται με πρόθεση που δεν πρόσεχε όσο έπρεπε τον σύζυγό της. Κάποιος άλλος την προστατεύει όταν ο σύζυγος δεν την πρόσεχε και την προστατεύει όταν ο σύζυγος δεν την πρόσεχε και την προσέβαλλε. Τότε ο σύζυγος της Agnes αναγνωρίζει πως και ο ίδιος προσέβαλλε πολλές φορές την Agnes. Το η πρωταγωνίστρια δακρύζει και όταν της ζητάμε να μας πει τι γίνεται μέσα της, λέει πως αυτή είναι η σκηνή που δεν την αφήνει να ησυχάσει. Δεν μπορεί να καταλάβει γιατί έπρεπε ο σύζυγός της να την ταπεινώνει, γιατί υπήρχε αυτός ο θυμός. Από την ερώτηση αυτή ήλθε στο νου της μια σκηνή από την αρχή του γάμου τους.

2. Σκηνή

Πριν ακόμα χωρίσουν βρίσκονται στο σπίτι ενώ τα παιδιά απουσιάζουν. Η Agnes επιστρέφει από τη δουλειά μεταφέροντας τα ψώνια από την αγορά. Βιάζεται να μαγειρέψει και γονατιστή πάνω από το δοχείο των απορριμμάτων καθαρίζει τα λαχανικά. Εμφανίζεται ο σύζυγος και αντί να την χαιρετίσει της επιτίθεται ουρλιάζοντας για τον τρόπο με τον οποίο καθαρίζει τα καρότα. Η Agnes αισθάνεται ταπεινωμένη, ξεσπά σε λυγμούς και κλείνεται στον εαυτό της. “Δεν συμπεριφέρονταν πάντα μ’ αυτόν τον τρόπο” –λέει “και εγώ δεν μπορώ ν’ αποδώσω τις σκέψεις του”. “Υπήρχε κάτι από παλαιά, το οποίο προκαλούσε πόνο”. Τούτο οδηγεί στην επόμενη σκηνή.

Σκηνή 3

Αρχικά έμεναν με τους γονείς και πήγαν διακοπές στην Λίμνη Balaton. Εκεί κάποια στιγμή συζητούσαν σε κάποιο μόλο. Η Agnes ντρέπεται που ο σύζυγός της την προηγούμενη μάλωσε με τους γονείς του επειδή πλένονταν κάνοντας θόρυβο και δεν τους άφηναν να ξεκουραστούν. Στη συνέντευξή του ο νεαρός σύζυγος λέει πως στο σπίτι δεν του πέφτει λόγος αφού η Agnes τα πάντα συζητά με τη μητέρα της. Την Agnes την αγαπά όμως επιθυμεί να φύγει και ήδη έψαχνε να νοικιάσει κάποιο χώρο. Όταν συζητούσαν στον μόλο η Agnes ανέφερε πως είναι έγκυος στο πρώτο τους παιδί οπότε ο σύζυγος επιλέγει να παραμείνει παρόλο που ήθελε να φύγει. Η Agnes ξεσπάει σε λυγμούς, αισθάνεται

ανασφαλής χωρίς να ξέρει σε τι θα πρέπει να στηρίξει το γάμο της. (Η χαρά της ανακοίνωσης του παιδιού έγινε τιμωρία).

Σκηνή 4

Επιστρέφουμε στο παρών. Ο συντονιστής καθοδηγεί το παιχνίδι προς τη δυνατότητα να το διορθώσει και να το αλλάξει. Επιθυμία της πρωταγωνίστριας είναι πως μπορεί ν’ αλλάξει την τωρινή κατάσταση δηλαδή μαζί του και χωρίς αυτόν, μπορούν δηλ. να ζήσουν μέχρι να γεράσουν, πώς να τον συγχωρήσει, και εάν μπορεί να μιλήσει μαζί του γι’ αυτό. Νομίζει πως δεν μπορεί να το κουβεντιάσει μαζί του και δεν μπορεί να βρει διέξοδο. Σ’ αυτό κάποιο ρόλο έχουν και τα παιδιά. Τότε σχηματίζουμε τη δομή της οικογένειας όπου η Agnes τοποθετεί τα μέλη ως ακολουθώς:

Κανέναν δεν αγαπώ Όπως εσένα			Μόνο ο γιός μου αξίζει κάτι σ’ αυτήν την οικογένεια Σύζυγος
Σύζυγος (τρυφερότητα)			
	Κόρη Μαμά είμαι μαζί σου		Γιός Με τον πατέρα μου αισθάνομαι καλύτερα

Σκηνή 5

Αφήνουμε να γίνει συζήτηση ανάμεσα στην Agnes και το σύζυγό της. Βάση: Η πλευρά εκείνη του συζύγου η οποία τον κάνει να φαίνεται τρυφερός και δεκτικός. Ψάχνουν τα λόγια ώστε να γίνει το πρώτο βήμα, ποιος να το κάνει. Δεν δημιουργείται πραγματική απελευθέρωση και μόνο στην αρχή κάτι γίνεται. Σε κάθε όμως περίπτωση η Agnes με αρκετά ευαίσθητο τρόπο και ανάλαφρα τελειώνει το παιχνίδι. Βιώνει πραγματικά κάθαρση.

Εάν συγκρίνουμε την τοποθέτηση των μελών της οικογένειας με το κοινωνικό άτομο, αμέσως μπορεί κανείς ν' αντιληφθεί την διάταξη της εσωτερικής δομής των σχέσεων. Η μίντα της εσωτερικής συμμαχίας των γυναικών της οικογένειας μοιάζει με τη σχέση που είχε ως παιδί η Agnes με την μητέρα της, μια όχι ολοκληρωμένη σχέση με τον πατέρα, ο οποίος ακόμα και μέχρι σήμερα αγωνιά για την τύχη της κόρης του. Από το παιχνίδι φαίνεται ξεκάθαρα γιατί ζωγράφισε το σύζυγό της ως βελανιδιά και τον εαυτό της ως φύλλο το οποίο (τώρα πια γνωρίζουμε) έπεσε από αυτό το δένδρο. Δεν μπορεί κανείς να ξέρει από το παιχνίδι η αποκατάσταση ποιών παιδικών ενοτήτων κρύβεται πίσω από την αποκατάσταση της τρέχουσας ενότητας. Σε κάθε όμως περίπτωση κάθε επιδίωξη της Agnes κατευθύνεται στην «καλή» διατήρηση του όλου. Τώρα ο σύζυγός της ανταποκρίνονταν σ' αυτή την παιδική επιθυμία, όταν δεν άφησε (εγκατέλειψε) την έγκυο γυναίκα του, ενώ εκπλήρωσε την υπόσχεση στον εαυτό του όταν παρόλα αυτά χώρισε. Όμως και στη συνέχεια είναι δίπλα της ως σύντροφος αν και χώρισε εδώ και 13 χρόνια. Τα χαρακτηριστικά αυτά είχαν μεγάλη σημασία στην επιλογή συντρόφου στο τήλε της Agnes, για την πραγματοποίηση του οποίου μια ζωή αγωνιζόμαστε. Αργότερα αναλύοντας μια αλλαγή η Agnes είπε ότι δεν μπορούσε να διατυπώσει τι ακριβώς άλλαξε μέσα της, όμως κατά την κόρη της η επικοινωνία μαζί της την πλέον ευκολότερη και μπορούσε να σέβεται τα όρια των άλλων.

Στο προηγούμενο παιχνίδι διαπιστώσαμε με ποιο τρόπο η τήλε-επιλογή συμβάλλει στην προθέμρανση κάποιου που συμμετέχει στο παιχνίδι. Τώρα ας δούμε πως εμφανίζεται η τήλε-αντίδραση.

Το Κοινωνικό άτομο του Peti

Ο Peti είναι 31 χρόνων, ανύπαντρος και ζει με τους γονείς του. Εργάζεται ως τεχνικός και αποθηκάριος σε μια βιομηχανία γάλακτος. Αισθάνεται ότι δεν ενηλικιώθηκε ακόμα. Έχει ταλέντο στη ζωγραφική χωρίς όμως να σκέφτεται να κάνει καλλιτεχνική καριέρα. Τα νεύρα του τον οδήγησαν στο γιατρό ο οποίος του συνέστησε να συμμετέχει σε θεραπευτική ομάδα. Έχει προβλήματα σχέσης με τις κοπέλες και ενίοτε διακατέχεται αποστάσεις φυγής. Με τον πατέρα του δεν έχει καλές σχέσεις εξ αιτίας των υπερβολικών προσμονών. Θα ήθελε να δυναμώσει για ν' αλλάξει την κατάσταση και να καθορίσει την πορεία του. Είναι δυνατός και ψηλός άνδρας με παιδικό χαμόγελο.

Κατά τη συζήτηση του προηγούμενου παιχνιδιού μπορούσε κανείς να δει καθαρά την αντίδραση του δικού μου φαινομένου του τήλε στην ανταγωνιστική επιλογή συζύγου. Τον ρόλο τον πήρε ο Peti, ο οποίος κατά την συζήτηση, εξέφρασε την έκπληξη του για την επιλογή αυτή. «Είμαι εγώ δηλαδή έτσι, τόσο σκληρός», ανέφερε αυτός ο δυνατός και ψηλός άνδρας με το παιδικό χαμόγελο. Η ομάδα όμως δεν του είπε πως δεν είναι τέτοιος. Για τον καθένα ήταν ξεκάθαρο πως μέχρι ενός σημείου είναι και τέτοιος. Τούτο εξ' άλλου είναι το δημιουργικό στοιχείο στην πραγματική προσωπική επιλογή των ρόλων. Αν και οι ανταγωνιστές βρίσκονται σε στενή σχέση με τα στοιχεία προβολών του πρωταγωνιστή, με το πραγματικό δυναμικό των ρόλων και της ανάπτυξής τους.

Το κοινωνικό άτομο του Peti ήταν ένα από τα φτωχότερα (εικόνα 2). Παρουσιάζει με καλλιτεχνικά σύμβολα τα στοιχεία του κοινωνικού του ατόμου δεδομένου του ταλέντου του στη ζωγραφική.

Στην εικόνα υπάρχουν οι γονείς του, ο αδελφός του και η φίλη του, ο σκύλος όμως είναι η μοναδική ύπαρξη η οποία βρίσκεται σε πραγματική σχέση μαζί του. Τον εαυτό του το ζωγράφησε υποτιμητικά ως μια επίπεδη σελίδα.

Την περίοδο που ο Peti ετοίμασε το σχέδιο (εικόνα) του κοινωνικού του ατόμου αμφέβαλλε κατά πόσο ήταν σημαντική για τον ίδιο η συμμετοχή του στην ομάδα του ψυχοδράματος.

Στην αρχή των συναντήσεων της ομάδας, στο παιχνίδι γνωριμίας ξαφνικά εξέφρασε την ένταση που αισθανόταν προς τους γονείς του. Ύστερα, πολύ γρήγορα σκηνοθέτησε την πραγματοποίηση της επιθυμίας του να χωρίσει και να μετακομίσει από τους γονείς του. Τούτο πιθανόν και χωρίς την ομάδα να συνέβαινε. Απλά η ομάδα του έδωσε μια τελική ώθηση και ενίσχυση ώστε να το πραγματώσει.

Για μας πάλι οι αμφιθυμικές σχέσεις παρουσιάζουν ενδιαφέρον. Ο πατέρας και ο αδελφός. Σταθερά μεγάλωναν τα παράπονά του προς τον πατέρα του χωρίς όμως να βλέπει την εσωτερική τους δυναμική. Δεν ξέρει ακριβώς γιατί ζωγράφισε τον πατέρα του, με ένα μισοκαμμένο σπίρτο.

Ξεκαθάρισαν όμως από το παιχνίδι του Peti. Το θέμα του παιχνιδιού ήταν η σχέση μεταξύ του Peti και του πατέρα του. Ο τρόπος που διαδραματίστηκε το παιχνίδι ήταν ένα σπίτι στην επαρχία το οποίο κτίζουν μαζί. Αφηγείται πως ο πατέρας σχεδιάζει, ο γιος κτίζει. Με ... τρόπο ο πατέρας υποτιμάει το κάθε τι που αρχίζει ο γιος. Θεωρεί βλακεία κάθε τι που λέει ο γιός του και γι' αυτό στην παιδική ηλικία το έδερνε χωρίς ποτέ να έχει ζητήσει συγγνώμη. Εξ αιτίας αυτού ο Peti διαρκώς κλείνονταν στον εαυτό του. Παρόλο που ο Peti κάνει τα πάντα στο σπίτι, ο πατέρας του τον θεωρεί βλάκα. Αντίθετα ο αδελφός του δεν πρέπει να κάνει τίποτα, μόνο να διαβάσει πρέπει, γιατί αυτό είναι το πιο σημαντικό για τον πατέρα του. Κατά την διάρκεια του παιχνιδιού αποδείχθηκε πως ο πατέρας του εδώ και μια δεκαετία είναι σε αναπηρικό καροτσάκι και ο γιος του, παρά τη θέλησή του, αποτελεί την προέκταση του χεριού του πατέρα του.

Ο πατέρας του κατάγονταν από μια μικροαστική οικογένεια στην οποία ο παππούς του όμως δεν ακολούθησε τις παραδόσεις δηλαδή δεν είχε κάνει ανώτερες σπουδές γι' αυτό η οικογένεια τον υποτιμούσε. Ο πατέρας του Πετι έπρεπε να υπερβεί γι' αυτό απάκτησε δύο ή τρία διπλώματα σε νυχτερινό πανεπιστήμιο. Η σύγκρουση ξέσπασε μια την οικοδόμηση του σπιτιού, το οποίο οικοδομούσαν με τα χρήματα της ασφάλειας πήρε Ο Peti από ένα ατύχημα με μηχανή.

Πατέρας και γιος αλληλοκατηγορούνται. Ο πρωταγωνιστής έχει τόσο μεγάλη ένταση που μόλις που μπορεί να αναπνεύσει. Τότε ανακαλείται μια παιδική σκηνή, όπου δυσκολεύονταν να κατανοήσει τη λογική λειτουργίας της ώρας όπως την εξηγούσε ο πατέρας του ο οποίος νευρίασε, τον έδειρε και έσπασε το ξυπνητήρι. Όταν κατά τη συζήτηση ο νεαρός το ανακαλεί, ο πατέρας του με τρόπο κυνικό γελά. Τότε ο πρωταγωνιστής βιώνει τα πιο βαθιά συναισθήματα που τον παραλύουν και μένει

άναυδος. Ο συντονιστής της ομάδας του ζητά να προσπαθήσει να ελευθερώσει τον καταπιεσμένο αυτό θυμό. Ο Peti προσπάθησε πολλές φορές αλλά δεν τα κατάφερε, αφού η επιθετικότητα είναι τελείως απαγορευμένη. Κατ' αυτόν τον τρόπο φθάνουμε στην κάθαρση η οποία όμως δεν μπορεί να επιτευχθεί.

Από το παιχνίδι φαίνεται πως ο Peti δεν μπορεί να δουλέψει την επιθετικότητά του και από επί μέρους συμβάντα πόσο τον δυσκολεύουν να εκφράσει τα συναισθήματά του. Εδώ μπορεί κανείς ν' αντιληφθεί πως απορρίπτει τον επιθετικό χαρακτήρα του πατέρα του. Αργότερα, σ' ένα παιχνίδι –όπου δόθηκε η δυνατότητα έκφρασης της επιθετικής διάθεσης κατά των συντονιστών –συμπεριφέρθηκε με τρόπο ώστε μέσα από το παίξιμο ενοχλούσε το κάθε μέλος. Είχε μια υποτιμητική προς τους άλλους στάση όπως ο πατέρας του και τους ντρόπιαζε με κυνικό τρόπο. Στην ομάδα, από Πετράκης έγινε Πέτρος στα δικά τους όμως μάτια όχι ακόμα. Η επιθετικότητα, όπως και στον πατέρα του υπάρχει και στον ίδιο μόνο που δεν είναι αποδεκτή.

Η ανταγωνιστική επιλογή της Agnes αναφέρεται σ' αυτή την πραγματικότητα. Με βάση αυτή ο Peti αρχίζει να συνειδητοποιεί πως βαθύτερα είναι κοντά στον πατέρα του και εξ αιτίας αυτού υποφέρει.

Στην περίοδο της ομάδας που ακολουθεί στον Peti ενεργοποιούνται εσωτερικές δυνάμεις, οι οποίες μέχρι τότε τον εμποδίζαν στον αγώνα του κατά της επιθετικότητάς του. Έγινε πιο αποτελεσματικός και ξέρει να τηρεί καλά τα όρια με τους άλλους. Με τη σύντροφό του ζει εκπληκτικές αλλαγές στη σχέση τους, οι οποίες αναφέρονται στην ισοτιμία με την οποία πλέον εισέρχεται στις σχέσεις του.

Το Κοινωνικό άτομο της Agi

Η Agi είναι 24 ετών και ασχολείται με τη φιλολογία. Εργάζεται και παράλληλα σπουδάζει στο πανεπιστήμιο. Ζει μόνη της σε ανεξάρτητη κατοικία. Αγχώνεται και κατά διαστήματα έχει διάφορους ψυχοσωματικούς πόνους. Μπήκε στην ομάδα με αυτογνωσιακό κίνητρο, θα ήθελε να σταματήσουν οι ανασφάλειές της. Κάποιες φορές από το άγχος της πανικοβάλλεται και τότε νομίζει πως είναι άρρωστη γι' αυτό ξαπλώνει στο κρεβάτι. Στην ομάδα είναι λίγο συγκρατημένη αλλά ταυτόχρονα δείχνει μεγάλο ενδιαφέρον.

Στην εικόνα 3 υπάρχει το κοινωνικό της άτομο, το οποίο είναι από τα πιο πλούσια καθώς αποτελείται από 11 σχέσεις εκ των οποίων οι 7 αναφέρονται σε συγκεκριμένα άτομα. Αποδίδει περιοριστικά τον συμβολισμό των σχεδίων της και μιλάει λόγια για το άτομό της. Σε κάθε όμως περίπτωση τα κυριότερα θέματα που φέρνει στο προσκήνιο έχουν σχέση με τους μαθητές και τη διδασκαλία, την επίδοση εμφανίζονται στο σχέδιο αλλά δεν υπάρχει σχέση με πρόσωπα στην πρώτη επιλογή. Και εδώ πρέπει να προσέξουμε τις αμφιθυμικές σχέσεις, κυρίως αυτή με τον πατέρα της. Με συγκεκριμένο τρόπο παρουσιάζει και τα ψυχοσωματικά της παράπονα τη μεταβλητότητα στην συναισθηματική της ζωή, στις σχέσεις και στον ορισμό των στόχων της.

Μετά τις διακοπές του καλοκαιριού ήταν η μία εκ των μελών που διατυπώνει πως προσμένει περισσότερα από την ομάδα απ' όσα μέχρι τώρα πήρε, ενώ η ίδια στα παιχνίδια της δεν ήταν τόσο αυθόρμητη όπως θα έπρεπε.

Το πρώτο παιχνίδι της Agi (παιχνίδι ονείρου)

Ύστερα από μικρό χρονικό διάστημα στη φάση της προθέρμανσης κάποιας συνάντησης η Agi μιλάει για ένα καταπιεστικό όνειρο από το οποίο δεν μπορεί να απελευθερωθεί. Διακατέχεται από σκέψεις κενότητας, βιώνει έντονα φόβο θανάτου με πανικούς διάφορους που προκαλούν διάφορα ψυχοσωματικά προβλήματα. Ήταν πρόθυμη ακόμα και στο τέλος της συνάντησης να ασχοληθούμε με το όνειρο καθώς ήταν ακόμα ζεστή από το προηγούμενο παιχνίδι.

Χωρίς ιδιαίτερο περίπατο αρχίζουμε το παιχνίδι με την προηγούμενη ημέρα του ονείρου. Γίνεται ανάκληση κάποιων στιγμών και οργανώνουμε το χώρο πριν τον ύπνο. Σε σχέση με τον χώρο ξεκαθαρίζονται κάποιες βαθύτερες πληροφορίες. Από την παιδική της ηλικία υπήρχε η κατοικία όπου διαμένει και η οποία αναπάντεχα εκκενώθηκε εξ' αιτίας μιας κληρονομιάς. Οι γονείς της μετακόμισαν, ενώ η ίδια με τον αδελφό της παρέμειναν εκεί. Η μητέρα της θα την περίμενε να επιστρέψει, να την προστατεύει, η ίδια όμως επιθυμούσε την ανεξαρτησία της.

Στη σκηνή του ονείρου η μάνα της βλέπει πως πετά βιαστικά τα πράγματα της σε μια βαλίτσα, γίνεται πόλεμος, πρέπει να καταταγεί στο στρατό και να πολεμήσει. Κατά τη διάρκεια εκδραμάτισης του ονείρου ξεκαθαρίζει πως υπάρχει ένα ακόμα πρόσωπο, μια σκληρή γυναίκα ντυμένη με κουστούμι που την περιμένει να ξεκινήσει. Σκηνοθετούμε τη

σκηνή παρουσιάζοντας την αίσθηση της Agi δηλαδή να διχάσουμε τις δύο γυναίκες. Η μητέρα της της παραγγέλνει “πρόσεχε”. Η γυναίκα με σκληρή φωνή “κάνε γρήγορα”. Στη συνέχεια δεν προκύπτει παιχνίδι με ολοκληρωμένη εξέλιξη, ούτε η Agi θέλει να ασχοληθεί περισσότερο. Της ήταν αρκετά όσα παρουσίασε.

Η ομάδα συνοψίζοντας από την ιστορία του ονείρου οδηγείται στο συμπέρασμα πως η Agi οφείλει να ενηλικιωθεί. Στην επόμενη συνάντηση η Agi δεν προσήλθε στην ομάδα. Όταν μετά εμφανίσθηκε δικαιολογήθηκε πως δεν μπορούσε να έλθει γιατί ήταν άρρωστη, δεν αισθανόταν καλά και για μια βδομάδα παρέμεινε στο σπίτι. Μιλάει συγκεχυμένα και η ίδια αντιλαμβάνεται πως η αρρώστια που επικαλείται έχει ψυχολογικά αίτια. Όταν οι συντονιστές της ομάδας προσπαθούν να το συνδέσουν με παιχνίδι όπου βίωσε διχαστικά συναισθήματα (στην αριστερή ης πλευρά στέκονταν η μητέρα της) αρνήθηκε πεισματικά και εξέλαβε ως τυχαία τη θέση της μητέρας της.

Μια εβδομάδα αργότερα σε μια αυτοπαρουσίαση στην ομάδα μέσω εικόνων επέλεξε δύο εικόνες, εκ των οποίων η μια αντικατόπτριζε τη θηλυκότητα και η άλλη τη δύναμη με την οποία πρέπει ν’ αγωνισθεί για να αναλάβει τους διάφορους ρόλους του.

Το 2^ο παιχνίδι της Agi

Το επόμενο παιχνίδι της Agi γίνεται πιο ζεστό σε σχέση με το προηγούμενο που διαδραματίστηκε σε κατάσταση ταραχής. Της τηλεφώνησε ο παλαιός της δεσμός, ο οποίος παραβρέθηκε σ’ ένα πάρτι που έγινε στο σπίτι της και έκτοτε την απασχολεί, γιατί πάντοτε είναι διαφορετικό αυτό το οποίο αυτός αγαπάει σε σχέση μ’ αυτόν που η ίδια αγαπά. Αμέσως μετά από μικρό περίπατο στο παιχνίδι σηκώνεται δίνοντας το αρχικό στίγμα: Το πάρτι στο σπίτι της Agi.

1^{ος} κύκλος

1^η σκηνή

Η Agi λέει πως ετοιμάζονταν με άγχος για το πάρτι παρά το γεγονός ότι περίμενε μια γνωστή και φιλική παρέα. Μέχρι το τελευταίο λεπτό ήθελε να αναβάλει το πάρτι, ξανααισθάνθηκε ενοχλήσεις στην αριστερή πλευρά του σώματός της.

Ανάμεσα στους επισκέπτες ήταν και ένας νεαρός, για τον οποίο ενδιαφέρονταν και τον καίλεσε την τελευταία στιγμή. Τον είχε γνωρίσει πριν ένα χρόνο. Ο νεαρός φαίνεται σκληρός δεν εξωτερικεύει τα βαθύτερά του συναισθήματα. Η Agi αισθάνεται πως είναι ένας νέος που της πάει. Στο πάρτυ δεν κινείται πολύ και προτιμάει να κοιτάει από μακριά από την κουζίνα τα άτομα που χορεύουν. Η Agi πάει κοντά του και διαμορφώνεται πιεστικά ένας διάλογος όπου ο νεαρός κριτικάρει την καθηγήτρια της Agnes την οποία όμως η ίδια προστατεύει. Τότε ο νεαρός λέει : «Δεν μ' ενδιαφέρει, εγώ δεν είμαι ψυχολόγος.»

2^η σκηνή

Ο νεαρός συνεχίζει να κάθεται στην κουζίνα, όπου παρουσιάζονται οι υπόλοιποι, ανάμεσά τους ένας πολύ ευχάριστος Ολλανδός νεαρός που δουλεύει ως νηπιαγωγός και του αρέσει τη Agi, η οποία όμως δεν ενδιαφέρεται. «Στην αγάπη του διακρίνει μια αδυναμία». Οι νεαροί κάθονται στις δύο πλευρές της Agi και σε συμμετρική απόσταση όπου η Agi κατά τη συζήτηση βλέποντας την Agi να παιδεύεται ανάμεσα στους δύο νεαρούς και να τους σαρκάζει σταματάει το παιχνίδι. (Τούτος ο σαρकाσμός ήδη έγινε πολλές φορές και ήταν αδύνατο να προσεγγισθεί, αφού απέρριπτε κάθε ανάδραση της ομάδας). Ο συντονιστής δείχνει στην Agi τη σκηνή απ' έξω με ένα σωσία να παίζει στη θέση της. Τότε η Agi βλέπει «μια μικρή γοητευτική κοπέλα που δεν ξέρει να εκφράσει τα συναισθήματά της».

Τότε ο συντονιστής τη ρωτάει εάν μπορεί ν' αναγνωρίσει ανάλογη στιγμή από τη ζωή της, με τη γοητευτική μικρή κοπέλα που διαρκώς γελάει. Η Agi αναφέρει πως η σκηνή αυτή σχετίζεται με τον πατέρα της, ο οποίος είναι βίαιος, νευριάζει, μαλώνει και η ίδια για να ξεπεράσει τον φόβο, χαμογελά!!

2^{ος} κύκλος (Η ίδια κατοικία)

Η Agi είναι 10 χρονών και βρίσκεται στο σπίτι με τη φίλη της. Ως παιδική φάρσα έκρυψαν τα χρήματα που είχαν για να πληρώσουν το μεσημεριανό φαγητό και έφαγαν κάτι πρόχειρο. Στο σπίτι δεν υπήρχε άλλος. Κάποια στιγμή η Agi ακούει τα βήματα του πατέρα της που επέστρεφε στο σπίτι και γρήγορα σπρώχνει τη φίλη της έξω για να μη δει την ενδεχόμενη έκρηξη του θυμού του. Αφού ανέβηκαν στον 4^ο όροφο η Agi επιστρέφει

μόνη της στο σπίτι. Ο πατέρας της ήταν μηχανικός, 45 χρονών, ευχάριστος με τους συναδέλφους του αλλά στο σπίτι άγριος και παιδεύει τους άλλους. Τον ενδιαφέρει η τάξη και η δουλειά. Επιστρέφοντας στο σπίτι χωρίς να κοιτάζει γύρω του κατευθύνεται στο γραφείο του και τακτοποιεί πράγματα. Η Agi, αφού εισέρχεται στο σπίτι, τον χαιρετά και πηγαίνει στο δωμάτιό της και διαβάζει. Τίποτα δεν συμβαίνει. Από το ρόλο της εσωτερικής φωνής ξεκαθαρίζεται τι ακριβώς συμβαίνει στον πατέρα της. Δύο είδη συναισθημάτων υπάρχουν, αυτά της βιαιότητας και σκληρότητας και αυτά της ανάγκης για αγάπη και τα τρυφερότητα.

Το Αρχικό Επίπεδο

Τότε ο συντονιστής επιστρέφει στην αρχική σκηνή στο πάρτι στην κουζίνα και ζητά από την πρωταγωνίστρια να βάλει τους νεαρούς να πουν μια-δυό προτάσεις. Ο ουγγαρέζος νεαρός είπε: «είμαι σκληρός και δύσκολος» ενώ ο ολλανδός είπε: «Δεν βλέπει πόσο σ' αγαπώ:» Η Agi στέκεται ανάμεσα στους δύο νεαρούς, ακούει τους δύο νεαρούς και σιγά-σιγά τα τρεφερά λόγια ακούγονται καλύτερα στα αυτιά της. Οι δύο νέοι ενσαρκώνουν τις δύο πλευρές του πατέρα της.

Μετά το παιχνίδι γίνεται ξεκάθαρο πως στο κοινωνικό της άτομο ο πατέρας της είναι ένα εξέχον σύμβολο, στο οποίο προστατεύει τις δύο εικόνες του. Φαίνεται ακόμα πως στη ζωή της Agi ο διχασμός είναι χαρακτηριστικός τρόπος επεξεργασίας σε βαθμό που την αδυναμία έκφρασης των συναισθημάτων της μεταφέρει σε ψυχοσωματικά συμπτώματα. Έτσι επιλέγει δύο φιγούρες, δύο συντρόφους, οι οποίοι δεν μπορούν να συνομιλήσουν, δεν μπορούν να επικοινωνήσουν.

Μετά τη συζήτηση του παιχνιδιού βλέπουμε από την πλευρά του Gyuri (μέλος της ομάδας) μια τήλε-αντίδραση, του οποίου η καθημερινή του πραγματικότητα συνοψίζεται στη «δεν βλέπεις πως σ' αγαπώ» –κατάσταση.

Μετά το παιχνίδι η Agi άρχισε να δουλεύει εντατικά τις σχέσεις της καθώς και το ξεκαθάρισμα των συναισθημάτων προς τον πατέρα της. Μετά από μερικές συναντήσεις ανέφερε πως τα κατά συναισθήματά της προς το σχολείο σταμάτησαν και μπορεί να δοθεί ολοκληρωτικά στη δουλειά της καθώς σταμάτησαν τα αμφιθυμικά συναισθήματά της προς τους μαθητές της. Μπορεί να σταθεί μπροστά τους και να διεκδικήσει αυτό που θέλει. Η

συμπεριοφρά της έγινε ουσιαστικά πιο συγκροτημένη και ο παλαιός τρόπος αντίδρασής της να συμπεριφέρεται σαν μικρή κοπελίτσα που διαρκώς γελάει τείνουν να εξαφανισθούν.
